

Zenon Kołodziejczak

Antyfonarz De Sanctis z Biblioteki Kolegiaty w Łasku

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 9/2, 69-85

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ZENON KOŁODZIEJCZAK

ANTYFONARZ DE SANCTIS Z BIBLIOTEKI KOLEGIATY W ŁASKU

„Każdy naród może przedstawić na widok powszechności dzieje własne od mniej więcej wczesnej epoki czasu, ale żaden naród nie uzyskał inaczej doskonałego dzieła swej historii ogólnej, tylko przez długie wprzód przysposobienie materiałów nieuchronnie do tego potrzebnych”¹. Zdanie powyższe wypowiedziane przez pisarza, filozofa i polityka polskiego Oświeceniawca można – jak się wydaje – odnieść do tej części kultury narodowej, którą stanowi średniowieczna monodia liturgiczna. Istotne więc znaczenie dla poznania polskiej kultury muzycznej ma wnikliwe badanie źródeł, a w szczególności tych kodeksów rękopiśmiennych, które powstały przed reformą Soboru Trydenckiego (1545-1563).

Polska kultura muzyczna tamtego czasu, której istotny obszar stanowił chorał gregoriański, reprezentuje szeroki wachlarz zróżnicowanych tradycji, będących skutkiem oddziaływania różnych ośrodków kultury religijnej średniowiecznej Europy. Wskazanie specyfiki polskiej monodii liturgicznej i ustalenie rodzimego dorobku jest uzależnione od konfrontacji tekstów i melodii naszych rękopisów ze źródłami europejskimi. Po tej linii idą badania źródłoznawcze i muzykologiczne zainicjowane przez ks. profesora Jerzego Pikulika w ramach działalności badawczej Katedry Studiów i Analiz Muzyki Dawnej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (dawniej Akademii Teologii Katolickiej). Rezultaty tych badań i dokumentację ich wyników zawiera m. in. seria wydawnicza *Muzyka religijna w Polsce*², której zawartość stanowią prace magisterskie i doktorskie na temat rękopisów muzycznych oraz studia i rozprawy specjalistyczne.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie w najogólniejszym zarysie problematyki liturgiczno – muzycznej antyfonarza de sanctis z Biblioteki Kapituły Kolegiackiej w Łasku ufundowanego przez ówczesnego arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski (1510-1531) dla miejscowej kolegiaty z uwzględnieniem kart wyciętych z kodeksu i przechowywanych aktualnie

¹ H. Kołłątaj: *Wybór pism naukowych*. Warszawa 1953, s. 415.

² *Muzyka religijna w Polsce*: T. 1-10. Red. J. Pikulik, Warszawa (1975-1988).

w Muzeum Narodowym w Warszawie³. Repertuar omawianego antyfonarza stanowi kolejne ważne ogniwo na drodze do uzyskania pełniejszego obrazu diecezjalnej tradycji liturgiczno-muzycznej w Polsce, szczególnie archidiecezji gnieźnieńskiej, w obrębie której znajdował się Łask. W celu wykazania punktów stycznych poszczególnych tradycji wywodzących się z najważniejszych ośrodków sprawowania kultu wykorzystano następujące (zawierające śpiewy brewiarzowe o świętych) źródła diecezjalne:

kodeksy polskie:

- Ms. 48, 49 **AKr** z Biblioteki Kapituły Krakowskiej (XV w.)
 Ms. 7 **API** z Biblioteki Seminarium Duchownego w Płocku (XV w.)⁴
 Ms. 4 i 5 **AWI** z Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku (XVI w.)⁵
 Ms. 94-97 **AGn** z Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie (XVI w.)⁶
 Ms. bs. **AKi** z Biblioteki Seminarium Duchownego w Kielcach z 1372 r.

rękopisy zachodnio-europejskie

Antyfonarz z Compiègne	C 860-880 r.	Paris, Bibl. Nat. Ms. lat. 17436
Antyfonarz z Durham	G XIw.	Ms. B. III. 11
Antyfonarz z Bambergu	B koniec XIIw.	Ms. lit. 23
Antyfonarz z Ivree	E XIw.	Ms. 106
Antyfonarz z Monzy	M XIw.	Ms. c. 12.75
Antyfonarz z Werony	V XIw.	Ms. XCVIII. ⁷

Krótką historia kodeksu

W raptularzu testamentowym prymasa Jana Łaskiego (1455-1531) zamieszczona jest wzmianka pochodząca z 1523 r. o przeznaczeniu na rzecz kościoła w rodzinnym Łasku ksiąg kościelnych, pisanych nutami na pergaminie: graduatu, antyfonarza i psalterza⁸. Łask, zwłaszcza tamtejszy kościół parafialny był

³ Szczegółowe omówienie problematyki por.: Z. Kołodziejczak: *Antyfonarz de sanctis ms. bs. z Biblioteki Kolegiaty w Łasku w świetle tradycji polskiej i europejskiej*. Praca doktorska. Warszawa 1994. Maszynopis w Bibliotece UKSW.

⁴ J. Pikulik przeszuwa datę powstania kodeksu na wiek XVI. *Polskie oficja rymowane o św. Wojciechu*. W: *Stan badań nad muzyką religijną w kulturze polskiej*. Warszawa 1973, s. 287.

⁵ Opracowany pod względem źródłoznawczym. Cz. Grajewski: *Antyfonarz ms. 4 z Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku*. Praca magisterska. Warszawa 1986. Maszynopis w Bibliotece UKSW.

⁶ Opracowany pod względem źródłoznawczym i muzykologicznym. Cz. Grajewski: *Antyfonarz gnieźnieński ms. 94-97 w świetle tradycji polskiej i ogólnoeuropejskiej*. Praca doktorska. Warszawa 1995. Maszynopis w Bibliotece UKSW.

⁷ *Corpus Antiphonalium Officii*. R. J. Hesbert (wyd.) Vol. I. *Manuscripti cursus romanus*. Roma 1965.

⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Prymas Jan Łaski: *Raptularz testamentowy* f. 41.

przedmiotem szczególnej troski fundatora, który jeszcze jako koadiutor gnieźnieński wyjednał u prymasa Andrzeja Boryszewskiego erekcję prepozytury w Łasku, a zostawszy prymasem zbudował kościół i utworzył przy nim 2 marca 1525 r. kapitułę kolegiacką⁹. Omawiany tom antyfonarza de sanctis nie zawiera kolofonu, który mógłby dostarczyć dokładnej informacji dotyczącej czasu i miejsca powstania rękopisu. Odrestaurowana górna oprawa księgi nie pozwala na odczytanie napisu, którego jedynie ślad jest zauważalny zarówno w tomach graduau jak i w I tomie antyfonarza (de tempore). Pozostały z tego napisu tylko fragmenty liter renesansowego piśmiennictwa. Wiadomo, że księga wchodziła w skład zespołu liturgików, które prymas Jan Łaski ufundował kościołowi w Łasku, w związku z utworzeniem przy nim kapituły kolegiackiej¹⁰. Liczne podobieństwa antyfonarza z księgami graduau: zbliżone wymiary, identyczne oprawy, jednolity typ pisma, notacji muzycznej i zdobienia pozwalają sądzić, że graduau i antyfonarz pochodzą z tego samego skryptorium. Obecność herbu Jana Łaskiego – Korab we wszystkich księgach zbioru potwierdzają tę tezę. W tomach graduau zamieszczony jest kolofon informujący o sporządzeniu ksiąg na polecenie Jana Łaskiego w 1520 r. Spośród licznych woluminów wchodzących w skład biblioteki kolegiackiej najważniejszą pozycję zajmowały liturgiczne kodeksy pergaminowe, które stanowiły przedmiot specjalnej troski kapituły, nie tylko ze względu na cenny materiał, z którego były wykonane, lecz także z uwagi na obowiązek codziennego sprawowania liturgii mszalnej i śpiewania godzin kanonicznych na wzór kościołów kolegiackich. Świadectwem tej troski jest obecność liturgików w licznych katalogach biblioteki, a zwłaszcza wymowny zapis testamentowy wiceprepozyta kapituły Jana Krzywińskiego, pochodzący z roku 1651, w którym jest mowa o sumie 50 florenów przeznaczonych na konserwację i konieczną reperację ksiąg chórowych. Ponadto godnym uwagi jest postanowienie kapituły dotyczące zakazu wynoszenia ksiąg z kościoła pod jakimkolwiek pozorem¹¹.

Najstarszy z zachowanych do dziś inwentarz kanonika Turskiego z roku 1713 nadmienia o księgach liturgicznych: „Libri pro usu vicariorum et scholae pro cantandis horis canonicis et missis”¹². Katalog z roku 1738 mówi o dziewięciu księgach „w żelazo oprawnych”, które przetrwały do roku 1791. Liczba kodeksów niestety zmniejszała się, a późniejsze katalogi podają, że w roku 1811 było ich już tylko siedem. Nie wydaje się uzasadnioną opinią J. Pietrusińskiego o zachowaniu wszystkich wymienionych w zapisie testamentowym ksiąg litur-

⁹ S. Librowski: *Statuty kapituł kolegiackich dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*. Arch. Bibl. Muz. T. 1. 1959, s. 181.

¹⁰ S. Grad: *Kościelna działalność arcybiskupa i prymasa Jana Łaskiego*. W: *Studia z historii Kościoła w Polsce*. T. 5. Warszawa 1979, s. 257.

¹¹ H. Rybus: *Biblioteka kolegiaty łaskiej*. Łódź 1939, s. 19.

¹² *Tamże*, s. 16.

gicznych, w których brakuje jedynie niektórych najcenniejszych kart¹³. Za tym, że zespół liturgików łaskich nie mógł się składać z pięciu tylko woluminów (dwutomowego graduału de tempore i de sanctis, oraz analogicznie dwutomowego antyfonarza i jednotomowego psalterza) przemawia układ treści antyfonarzy. Zachowany tom antyfonarza de tempore rozpoczyna oficjum I Niedzieli Adwentu, kończy formularz Wielkiej Soboty. Nadto w końcu księgi kopista zamieścił notę: „vide II-do volumine” odsyłającą do dalszej części, która kontynuuje kalendarz liturgiczny de tempore. Drugą z zachowanych ksiąg antyfonarza jest omawiany tom de sanctis, obejmujący w porządku chronologicznym repertuar od świętego Andrzeja do świętej Katarzyny. Należy więc wnioskować, że kopista pisząc notę miał na myśli zaginioną księgę, kontynuującą część de tempore.

Aktualnie dwutomowy graduał oraz psalterz znajdują się w Łódzkim Archiwum Państwowym, natomiast pierwszy tom antyfonarza de tempore i interesujący nas kodeks de sanctis przechowywane są w Bibliotece Kolegiaty w Łasku, z wjątkiem 28 (14 podwójnych) luźnych kart, które są obecnie w Muzeum Narodowym w Warszawie (nr inw. 21024). Antyfonarz de sanctis wraz z pozostałymi rękopisami w latach 1939-1945 znalazł się przejściowo w Archiwum Diecezjalnym w Łodzi, a w roku 1973 przez krótki czas (w związku z konserwacją) w Pracowni Konserwacji Zabytków w Warszawie.

Opis zabytku

Okładka kodeksu, którą stanowią dwie dębowe deski o grubości 12 mm oprawiona jest cielęcą skórą, noszącą ślady złotej farby wypełniającej tłoczenia. Ze względu na powleczenie oprawy brudną farbą podczas renowacji księgi, trudny jest do ustalenia nie tylko kształt elementów dekoracyjnych okładzin, ale także treść napisu donacyjnego, którego ślad widoczny jest na okładce górnej. Odrestaurowana oprawa ma wymiary 61/41 cm. Dwa skórzane paski, którymi zapinana była księga zakończone są metalowymi klamrami. Nadto oprawa zaopatrzona jest w cztery metalowe narożniki i okucia w formie greckiego krzyża, które stanowiły nie tylko element dekoracyjny, ale przede wszystkim zabezpieczały księgę przed zniszczeniem.

Kodeks de sanctis zawiera 336 kart (42 składki). W tej liczbie nie uwzględnia się 9 kart z białego papieru dodanych na początku (5) i na końcu (4) księgi podczas renowacji. Uwzględnione natomiast zostały karty z tego samego papieru, które znajdują się w środku księgi i odpowiadają ilości brakujących kart, z których 28 (14 podwójnych) znajduje się obecnie w Muzeum Narodowym.

¹³ J. Pietrusiński: *Graduał prymasa Łaskiego w Bibliotece im. Lenina w Moskwie*. W: *Resensans. Materiały Sympozjum Naukowego Komitetu Nauk o Sztuce*. Warszawa 1976, s. 539.

Oprócz wymienionych w księdze brakuje nadto 15 innych kart. Odczytanie zawartości antyfonarza de sanctis utrudnia ponadto przestawienie kolejności kart, której pomimo zabiegów konserwatorskich nie przywrócono. Szczegółowa analiza repertuaru pozwoliła na dokładne odtworzenie pierwotnej ich kolejności. Ustalono więc, że karta 20 – odpowiada faktycznie 28, 21 – 29, natomiast karty 27, 28, 29 i 30 odpowiadają kolejno 307, 308, 309 i 310.

W stanie obecnym kodeks należy do manuskryptów bardzo dobrze zachowanych. Najpiękniejsze iluminowane karty zostały z księgi wycięte. Dokładne ustalenie miejsca, w którym znajdują się karty zagrabione w czasie wojny z Muzeum Narodowego w Warszawie nie jest aktualnie możliwe. Część kart zbioru Łaskiego przez jakiś czas była w posiadaniu Biblioteki Narodowej i prawdopodobnie wskutek działań wojennych uległa zniszczeniu.

Manuskrypt nie ma barwnych miniatur figuralnych zdobiących często pergaminowe kodeksy, a szczególnie księgi liturgiczne i modlitewniki średniowiecza. Znamionuje go jednak duża liczba (14 w głównym bloku księgi, 15 na kartach z Muzeum Narodowego) większych inicjałów ornamentalno-roślinnych, umieszczonych w kwadratowych i prostokątnych obramieniach. Wnętrza ram i liter ozdobione są różnokolorowymi liśćmi akantu, które tworzą piękne kompozycje polichromiczne. Od tych liter wybiegają uliścione i ukwiecone gałązki i wici, które oplatają część karty. Zwrócić należy nadto uwagę na kolorowe litery rozpoczynające antyfony i responsoria, które są zdobione cienkimi okalającymi wiciami¹⁴. Na dolnych marginesach karty 1 i 17 verso, pomiędzy roślinnymi i kwiatowymi ornamentami znajduje się herb Łaskiego – Korab, w kształcie łodzi, na tle tarczy tzw. „polskiej”, zwieńczonej krzyżem¹⁵.

Skryptor

W dotychczasowych badaniach nad kodeksami Jana Łaskiego nie udało się w sposób ostateczny określić osoby skryptora. Dukt i staranność pisma wskazują, że omawiany tom antyfonarza wyszedł przynajmniej spod ręki dwóch osób. Dla określenia warsztatowej proveniencji kodeksów wchodzących w skład zbioru Jana Łaskiego, najbardziej charakterystycznym jest ich sposób zdobienia. J. Pietrusiński twierdzi, że taki sposób był rozpowszechniony w licznej grupie rękopisów krakowskich z pierwszej połowy XVI w. Autor wskazuje na kodeksy, których zdobnictwo, kompozycja kart i ornamenty marginalne są najbliższe rękopisom zbioru Łaskiego. Pośród nich wymienia m. in. płocki gradual Ciołka oraz niektóre tomy antyfonarza krakowskich dominikanów. Kodeksy te powstały w pracowni katedralisa Abrahama, skryptora i przedsiębior-

¹⁴ Dokładny opis poszczególnych miniatur figuralnych w cytowanej pracy J. Pietrusińskiego.

¹⁵ F. K a m o c k i: *Wymiary prawidłowe tarcz herbowych*. Miesięcznik Heraldyczny. T. 12: 1933, s. 22.

cy, który podejmował zamówienia na iluminowane księgi z oprawą. W tej pracowni powstały m. in. *graduał płocki* (1515r.), ostatnie tomy antyfonarza dominikańskiego (1522)¹⁶. Tymże imieniem sygnowane są tomy antyfonarza gnieźnieńskiego np.: ms. 96 (f. 289) z 1506 r.¹⁷ Wskazywanie konkretnego skryptora jest więc sprawą niełatwą wzięwszy pod uwagę wymiennosc współpracowników w poszczególnych skryporiach krakowskich tego czasu, tym bardziej że wykonywano zamówienia na dużą skalę. Nie jest wykluczone, że zamówienia były realizowane w różnych skryporiach np. w zakonnych na użytek diecezjalny i odwrotnie. Można jednak przypuszczać z dużym prawdopodobieństwem, że księgi zamówione przez Jana Łaskiego wiążą się z nazwiskiem znanego w tym czasie katedralnego skryptora Abrahama, a z całą pewnością z jego współpracownikami.

Kalendarz liturgiczny

Zgodnie z gregoriańskim układem tom de sanctis obejmuje formularze świętych w porządku chronologicznym z pominięciem świętych czczonych w okresie Bożego Narodzenia (Szczepan, Jan Apostoł i Ewangelista, Młodziankowie, Tomasz Biskup i Męczennik, Sylwester), które zostały uwzględnione w ramach cyklu de tempore. Układ ten odpowiada porządkowi Ordo Romanum i przedstawia się następująco:

S. Andreae Apostoli

De s. Nicolao

Historia de Conceptione Immaculatae Mariae Virginis

Responsoria per Octavam Conceptionis BMV

De s. Lucia

De s. Thoma Apostolo

De. ss. Fabiano et Sebastiano

Agnētis Virginis

De Conversione s. Pauli

De Purificatione Mariae

De s. Agatha

De s. Dorothea

In Catedra s. Petri Apostoli

De s. Mathia Apostolo

De s. Gregorio

In Annuntiatione BMV

Tempore Paschali Communale de Sanctis

¹⁶ J. Pietrusiński: *Graduał...*, s. 289-290.

¹⁷ Cz. Grajewski: *Antyfonarz Gnieźnieński*. Saeculum Christianum. R. 7: 2000, nr 1, s. 148.

De s. Adalberto
 Sancti Georgii et Marci
 De ss. Philippo et Iacobo
 De Inventione s. Crucis
 Iohannis ante Portam Latinam
 De s. Iohanne Baptista
 Iohannis et Pauli Martyrum
 In ss. Petro et Paulo Apostolorum
 In Visitationis Virginis Mariae
 De s. Margareta
 De Divisione Apostolorum
 De s. Maria Magdalena
 De s. Iacobo Apostolo
 De s. Anna
 De ad Vincula s. Petri
 De Inventione s. Stephani
 De Transfiguratione Domini
 De s. Laurentio
 Hyppoliti Martyris
 In Vigilia Assumptionis Mariae
 In Vigilia Bartholomaei
 De s. Augustino
 In Decolatione s. Iohannis
 Nativitatis BMV
 De Exaltatione s. Crucis
 De s. Matheo
 De Translatione s. Stanislai
 De s. Wenceslao
 De Michaele Archangelo
 De s. Hedvigi!
 De Translatione s. Adalberti
 De Omnibus Sancti
 In Octava Omnium Sanctorum
 De s. Martino
 De s. Briccio
 De Presentatione Mariae
 De s. Caecilia
 De s. Clemente
 De s. Katherina

Kalendarz liturgiczny omawianego tomu antyfonarza wskazuje na selektywny wybór oficjów w stosunku do kalendarza diecezji gnieźnieńskiej, sporządzo-

nego na podstawie starodruków brewiarzy gnieźnieńskich z 1502 i 1540 r. oraz mszału z roku 155¹⁸. W analogicznym kalendarzu de sanctis AWI znajdują się nie notowane w łaskim formularze: św. Barbary, oktawy św. Andrzeja, śś. Wincentego, Tyburcjusza, Hieronima, oraz Narodzenie św. Piotra i Wspomnienie św. Pawła. Kodeks AKI poszerza kalendarz o świętych formularzami: Oktawy św. Andrzeja, Oktawy św. Agnieszki, śś. Kosmy i Damiana, Remigiusza, Franciszka, Łukasza Ewangelisty, 11 Tysięcy Dziewic, Szymona i Judy, Marcina z Oktawą, Elżbiety i Święta Poświęcenia Kościoła. AKr notuje następujące uroczystości, których brak w kodeksie łaskim: Oktawa św. Andrzeja, św. Łazarz, Oktawa św. Agnieszki, św. Wincenty, św. Ambroży, św. Barnaba Apostoła, śś. Wit i Modest, Urban, Erazm, Gerwazy i Protazy, 11 Tysięcy Dziewic, Oktawa Jana Chrzciciela i Święto Poświęcenia Kościoła. Kodeks Płocki natomiast rejestruje dodatkowo oficja o św. Ambrozym, św. Zygmuncie, Dominiku, Tybercjuszu i 11 Tysięcach Dziewic.

Najbliższym kodeksowi Łaskiego jest kalendarz cztrtomowego antyfonarza z Biblioteki Archidiecezjalnej w Gnieźnie ms. 94, 95, 96 i 97 (AGn), w którym kopista nie zamieścił analogicznie oficjów św. Barbary, św. Floriana, św. Zygmunta i 11 Tysięcy Dziewic. Ta zbieżność wynika z zależności administracyjnej Łasku od stolicy archidiecezji, w obrębie której w tym czasie się znajdowała się kolegiata¹⁹. Wszystkie z wyżej wspomnianych rękopisów respektują kalendarz przyjęty w diecezjach z szczególnym uwzględnieniem patronów lokalnych (np. patrona kolegiaty w Łasku św. Michała Archanioła, św. Floriana w Krakowie, św. Zygmunta w Płocku). Podobna prawidłowość zachodzi w kalendarzach antyfonarzy reprezentujących najstarszą tradycję europejską.

Związki genetyczne wybranych repertuarów

Ze względu na ograniczoną możliwość zestawienia repertuarów wszystkich omawianych kodeksów w ramach niniejszego artykułu ograniczono się do niektórych tylko oficjów tradycyjnych, nie zdefektowanych brakiem większej ilości kart. Pobieżny przegląd pozwoli – jak się wydaje – do ukształtowania pewnego obrazu dotyczącego podobieństw i różnic repertuarowych. Antyfonarz de sanctis z Łasku rozpoczynają I Nieszpory z oficjum o św. Andrzeju Apostole, które znajduje się we wszystkich branych pod uwagę kodeksach zachodnioeuropejskich i polskich, z wyjątkiem rękopisu z Płocka (brak kart). Identyczny repertuar znajduje się w kodeksie AGn. Pozostałe przekazują ten sam repertuar z zamienioną kolejnością responsoriów 2 i 3 Nokturnu, oraz antyfon w Laudesach. Z repertuarów obcych najbliższy księdze łaskiej jest repertuar antyfonarza

¹⁸ *Chronologia Polska*. Red. B. Włodarski. Warszawa 1957, s. 134.

¹⁹ J. Szymanski: *Biskupstwa polskie w wiekach średnich. Organizacja i funkcje*. W: *Kościół w Polsce*. T. 1. Kraków 1996, s. 205.

rza z Bambergu, w którym zamienione jest miejscem 6 i 7 responsorium, a zestaw antyfon ma inną kolejność.

Znaczną rozbieżność obserwujemy w oficjum o św. Łucji. Tylko kodeks B przekazuje identyczny zestaw responsoriów Matutinum i antyfon ad Laudes. Rękopisy C, G, E, M i V antyfonę *Tanto pondere eam* sytuują przed kantykiem Magnificat. W AWI nie ma antyfony *Columna es immobilis Lucia*, natomiast *Soror mea Lucia* została zanotowana przed kantykiem Zachariasza.

Przypadające na dzień 3 maja oficjum o Znalezieniu św. Krzyża przekazują kodeksy B, M., V oraz AGn, AKr, API i AWI. C i E odsyłają wykonawców do repertuaru przeznaczonego na wrześniową uroczystość Podwyższenia Krzyża Świętego. Kodeks B wykazujący spośród antyfonarzy zachodnio-europejskich największą zbieżność repertuaru z kodeksami polskimi, w tym przede wszystkim z księgą łaską i gnieźnieńską, podaje tę samą kolejność antyfon w Laudesach, nadto zamieszcza w I Nieszporach responsorium *Hoc signum crucis*, w Matutinum identyczne invitorium *Alleluia regem crucifixum Dominum*. Nieliczne rozbieżności dostrzega się w repertuarach kodeksów polskich: w AKr nie ma antyfony do Magnificat *Adoramus te Christe* oraz *Helena desiderio plena* z I Nieszporów. W rękopisie wrocławskim tylko pierwsza antyfona *Ecce crucem Domini* jest identyczna z AŁs.

We wszystkich omawianych tu antyfonarzach z wyjątkiem francuskiego kodeksu z Durham (brak kart) znajduje się oficjum o Narodzeniu Jana Chrzciciela. Rękopisy wykazują także podobieństwo repertuarowe. Najbliższy kodeksom polskim jest antyfonarz z Bambergu, w którym skryptor zapisał jedynie inną antyfonę do Magnificat. W tym wypadku kodeksy AGn i AŁs są odosobnione i przekazują antyfonę *A diebus Iohannis Baptista*. Identyczność repertuarów AGn, AŁs i API zakłócona została niejednakowym oznaczeniem repetend responsorialnych. AKr natomiast przesuwa do Completorium czwartą antyfonę z Laudesów *Iohannis est nomen eius*, nie ma nadto w repertuarze antyfony *Iste puer magnus*.

Oficjum ku czci św. Wawrzyńca diakona i męczennika znajduje się we wszystkich omawianych rękopisach. Ten święty wszedł wcześniej do Martyrologium, o czym świadczy choćby włączenie jego imienia do rzymskiej modlitwy eucharystycznej. Identyczne repertuary znajdują się w kodeksach polskich oraz w kodeksie z Bambergu. Antyfonarze C, E, M i V przekazują w innej kolejności zarówno responsoria jak i antyfony.

Wniebowzięcie NMP w kodeksie łaskim rozpoczyna antyfona do kantyku *Nunc dimittis Glorificamus te Dei Genitrix*. Spośród antyfonarzy zachodnich najbliższe pod względem repertuaru są w kolejności kodeksy B, M i V. W B nie ma responsorium *Felix namque es sacra Virgo* oraz antyfony *Speciosa facta es*, natomiast responsorium *Super salutem et omnem* występuje jako trzecie w III Nokturnie. Nie odnotowuje tego utworu także AWI. Analogicznie do wielu innych miejsc repertuary AŁs i AGn pokrywają się ze sobą, natomiast API re-

sponsorium 8 i 9 traktuje jako 5 i 7, nadto nie zamieszcza responsorium *Felix namque es sacra Virgo*. AWI responsoria *Super salutem et omnem, Iste est speciosa, Felix namque es sacra Virgo* traktuje jako 6, 7 i 8.

Na uroczystość liturgiczną św. Michała Archanioła przeznaczają oficja kodeksy B, C, E, M i V oraz antyfonarze polskie. Manuskrypt z Bambergu i w tym przypadku reprezentuje najbardziej spokrewniony repertuar: identyczne teksty od antyfony rozpoczynającej pierwsze Nieszpory do trzeciego responsorium I Nokturnu. Antyfony II Nokturnu i responsoria w Nokturnie III podane są w innej kolejności.

Wszystkie z omawianych rękopisów z wyjątkiem księgi z Durham (brak kart) przekazują oficjum na uroczystość Wszystkich Świętych. Zbieżność repertuarów obserwuje się w kodeksach B, E, M i V. Najbliższemu kodeksowi łaskiemu jest repertuar B, w którym nie uwzględniono tylko responsoriów: *Summe Trinitati, Te sanctum Dominum, Cives apostolorum, Isti sunt* i *Audivi vocem*. Repertuary APi i AWI nie mają responsoriów *Sint lumbi* i *Audivi vocem*. Identyfikacyjny repertuar przekazują AŁs i AGn, nadto w obu księgach skrypcy zamieścili oktawę uroczystości.

Podobieństwo repertuarów obserwuje się w kodeksach B, C, E, M, V, także AŁs, APi i AWI w dniu liturgicznym św. Marcina. Z kodeksów zachodnich największa zbieżność istnieje znowu z repertuarem Bambergu. Różnica polega wyłącznie na zamianie kolejności responsoriów II Nokturnu. Podobna sytuacja zachodzi w pozostałych rękopisach polskich. W APi i AWI skrypcy nie zamieścili responsoriów *O beatum virum* (II Nokturn) i *O quantus erat luctus* (III Nokturn). Ze względu na brak kart 305 i 306 oficjum ku czci św. Brykcjusza kończy w AŁs piąta antyfony ad Laudes. Identyfikacyjne antyfony przekazują kodeksy zachodnie oraz pozostałe rękopisy rodzime z wyjątkiem APi. Zbieżność ta jest wynikiem ogromnej popularności świętego, który spośród obcych świętych najdłużej przetrwał w kulcie liturgicznym w Polsce²⁰.

Powyższe zestawienia upoważniają w dużym stopniu do wysnucia następujących wniosków. Od czasu kiedy Polska nawiązuje kontakt z zachodnią kulturą muzyczną za pośrednictwem zakonów i diecezji obserwuje się wpływy najpoważniejszych ośrodków, pielęgnyjących i wykonujących śpiew liturgiczny Kościoła rzymskiego. Dotyczy to nie tylko notacji muzycznych, ale także repertuaru. Zadziwiająca zbieżność repertuaru antyfonarzy polskich, głównie zaś księgi łaskiej i gnieźnieńskiej, z zapisanym notacją neumatyczną typu saint-galleńskiego, antyfonarzem z Bambergu, przemawia za rozległymi kontaktami kultury muzycznej Polski z tym ważnym ośrodkiem liturgicznym, zapoczątkowanymi być może przez św. Ottona z Bambergu, który w drodze z misją

²⁰ H. Feicht: *Muzyka liturgiczna w Polskim średniowieczu*. W: *Musica medii aevi*. T. 1. Warszawa 1965, s. 27.

apostolską na Pomorze „przybył w roku 1124 do Gniezna witany przez lud i duchowieństwo”²¹.

Kontakty Bambergu z Polską były szczególnie ożywione w okresie od XI do XIV w. Utrzymywali je władcy polscy m. in.: Mieszko II, Władysław Herman, Bolesław Krzywousty²². Książę szczeciński Barmin III (1345-1367) odbył pielgrzymkę do grobu św. Ottona w Bambergu i po nawiązaniu kontaktu z klaszturem św. Michała sprowadził stamtąd 50 zakonników²³.

Uwzględnione kodeksy zachodnie pod względem zbieżności repertuarów z antyfonarzem łaskim można sklasyfikować w następującej kolejności:

1. Antyfonarz z Biblioteki Miejskiej w Bambergu (repertuar najbliższy AŁs i AGn)
2. Antyfonarz francuski z Durham (Gallicanus)
3. Antyfonarz z Ivree (Eporendis)
4. Antyfonarz z Monza (Modoetiensis)
5. Antyfonarz z Werony (Veroniensis)

Repertuary antyfonarzy polskich (AKi, AGn, AKr, APł, AWł) pod względem zgodności sytuacji są w kolejności następującej:

1. Kodeks gnieźnieński (repertuar identyczny z AŁs)
2. Antyfonarz krakowski (repertuar zbliżony, być może powstał w tym samym skrytorium)
3. Manuskrypt kielecki²⁴.
4. Antyfonarz wrocławski (repertuar odbiega tylko od AŁs w niektórych oficjach)
5. Kodeks plocki (różnice nie są na tyle duże by wyeliminować wspólny archetyp)

Na dokładniejsze wnioski dotyczące wyznaczenia bardziej precyzyjnych punktów styčných i zależności poszczególnych tradycji liturgiczno-muzycznych w odniesieniu do oficjum brewiarzowego pozwolą kolejne, wielopłaszczyznowe badania antyfonarzy z zasobu polskich archiwów i bibliotek. Taki etap badań został zakończony w odniesieniu do repertuaru mszalnego. Zestawienia szczegółowego tych repertuarów dokonał Jerzy Pikulik, podejmując trudną,

²¹ Z. Jachimcki: *Historia muzyki polskiej*. Kraków 1920, s. 13.

²² A. Gieysztor: *Bamberg i Polska w XI i XII w.* W: *Studia źródłoznawcze*. T. 15. Warszawa – Poznań 1971, s. 71-78.

²³ J. Petersohn: *Reichspolitik und pommersche Eigenstadtlichkeit in der Bamberg Stiftung Barmins III zu Ehren des heiligen Otto*. Baltische Studien. T. 49: 1962-63, s. 20

²⁴ Stwierdza się obecność tych samych utworów, jednakże dokładną analizę utrudnia alfabetyczna systematyzacja antyfon, responsoriów i hymnów dokonana przez T. Miazgę w pracy: *Antyfonarz Kielecki z 1372 r. pod względem muzykologicznym*. Graz 1977.

wręcz „benedyktyńską” pracę nad aktualnym zasobem polskich gradualów średniowiecznych²⁵.

Problematyka muzyczna

Psalmodia stanowi główny trzon oficjum brewiarzowego. Antyfonarz łaski przekazuje antyfony i klauzule tonów psalmodycznych w podobny sposób w jaki czynią to kopiści pozostających, branych tu pod uwagę rękopisów. Notowanie klauzul muzycznych ze śpiewami antyfonicznymi ma za sobą długą tradycję i dotyczy nie tylko kodeksów polskich²⁶. Skrypta AŁs posługuje się w kadenkach samogłoskami „auouae”, które miały ułatwić wykonawcom przystosowanie końcowych nut do sylab tekstu. Obok powyższej praktyki pod klauzulami końcowymi podaje pierwsze słowa odpowiedniego psalmu, a w przypadku gdy słowa pierwszego wiersza pokrywają się ze słowami początkowymi antyfony posługuje się notą „ipsum”. W celu dokładniejszego wskazania związków genetycznych repertuaru księgi łaskiej, porównajmy różnice psalmowe w niej zamieszczone z wynikami badań węgierskiego muzykologa Zoltana Falvy’ego, który dokonał klasyfikacji poszczególnych dyferencji psalmodycznych w poszczególnych tonach psalmowych według wpływów różnych tradycji liturgiczno-muzycznych²⁷. Poniższe zestawienie zostanie dokonane wg. kolejnych tonów psalmowych:

TONUS I

Kopista AŁs zanotował 5 następujących klauzul:

1. *la la sol fa sol-la sol* Zgodnie z aktualną praktyką oznaczona jest sygłem 1g. Falvy znalazł tę klauzulę w rękopisach reprezentujących wpływy anglo-normandzkie, francuskie, szwajcarskie i węgierskie. Dyferencja występuje w AŁs 73 razy, nadto czterokrotnie w wersji transponowanej o kwintę w górę.

2. *la la sol fa sol-la sol-fa-mi-re* Oznaczona sygłem D, odnaleziona została przez Z. Falvy’ego w rękopisach włoskich, niemieckich (XIVw.) i węgierskich. W kodeksie łaskim de sanctis pojawia się 35 krotnie.

3. *la la sol la sol* Oznaczona symbolem g¹ występuje w kodeksach węgierskich. AŁs notuje ją trzykrotnie.

4. *la la sol fa sol-la-sol* Rozpowszechniona w rękopisach całej Europy, brak jej w kodeksach czeskich. Oznaczona jako g².

²⁵ J. Pikulik: *Polskie gradualy średniowieczne*. Warszawa 2001.

²⁶ Por. *Les repertoires liturgiques latine avant l' octoechos. Etudes gregoriennes*. T. 15. Solemes 1975, s. 21-49.

²⁷ Z. Falvy: *Zur Frage von differenzen der Psalmodie*. W: *Studien zur Musikwissenschaft*. T. 25. Graz-Wien-Koln 1962, s. 160-173.

5. *la la sol fa sol-la sol-la* W Liber usualis otrzymała oznaczenie a³. Notowana jest w kodeksach węgierskich. Nie występuje w rękopisach czeskich (manuskrypty szwajcarskie i niemieckie zamieszczają jeszcze inne modyfikacje tej dyferencji). W AŁs pojawia się trzykrotnie.

Ogółem antyfonarz de sanctis przekazuje 119 klauzul I tonu psalmodycznego. Wszystkie, z wyjątkiem omówionej w punkcie 3 znajdują się w Edycji watykańskiej.

TONUS II

Kodeks łaski zawiera tylko jedną wersję klauzuli:

1. *fa fa Do-re re* Dyferencja rozpowszechniona w kodeksach reprezentujących wpływy anglo-normandzkie, włoskie, niemieckie i czeskie. Przegląd rękopisów europejskich wskazuje na istnienie różnych wariantów tej klauzuli. P. Wagner uważa, że była ona charakterystyczna dla antyfonarzy niemieckich²⁸. Od tradycji romańskiej różni się skokiem kwarty z tenoru na subtonikę finalis. AŁs przytacza tę dyferencję 43 krotnie.

TONUS III

AŁs zawiera 4 wersje dyferencji:

1. *do do la do si-la* W Liber usualis oznaczona sygłem a. P. Wagner wyraża opinię, że powyższa dyferencja jest charakterystyczna dla rękopisów francuskich, niemieckich i włoskich²⁹. Opinię tę potwierdzają badania Z. Falvy'ego, który zauważa nadto, że ta forma nie występuje w kodeksach Anglii i Czech. W kodeksie łaskim pojawia się 14 razy.

2. *do do la do do* W AŁs zapisana tylko trzykrotnie. Nie występuje w rękopisach francuskich i włoskich, natomiast notują tę wersję kodeksy niemieckie.

3. *do do do la-do la sol* Tę formę dyferencji odnalazł Z. Falvy w rękopisach szwajcarskich, czeskich i węgierskich. W manuskrypcie łaskim występuje 9 razy, w tym jeden raz w formie transponowanej.

4. *do do la-do la sol-fa* Dyferencja rozpowszechniona w rękopisach polskich. Wg Falvy'ego znajduje się także na terenie Węgier. W rękopisach zachodnich istnieją rozmaite warianty tej klauzuli. Kodeks łaski rejestruje ją 24 razy.

TONUS IV

1. *la sol la do sol mi* W AŁs występuje 48 razy, w tym 1 raz w wersji transponowanej. Klauzula obecna jest w rękopisach szwajcarskich i węgierskich, nie występuje w czeskich i niemieckich. Manuskrypty angielskie, francuskie i włoskie przekazują wersję z *si* (*la sol la si sol mi*).

²⁸ P. Wagner: *Einführung in die Gregorianischen Melodien*. T. 3. Hildesheim 1970, s. 134.

²⁹ *Tamże*.

2. *la sol la do sol mi-sol* Identyczna klauzula występuje w rękopisach szwajcarskich i węgierskich. Brak jej w kodeksach czeskich. Rękopisy niemieckie, francuskie i angielskie przekazują wersję z *si* (*la sol la si sol mi-sol*). W antyfonarzu łaskim pojawia się 16 razy, w tym aż 12 w transpozycji. Trzykrotnie pojawia się z finalis *fa*, podobnie jak w kodeksach angielskich, w których jednak zamiast *do* występuje *si*.

3. *la sol la do sol mi-fa-re* W kodeksie łaskim pojawia się 16 krotnie. Rejestrują tę klauzulę także manuskrypty czeskie i węgierskie. Nie występuje w rękopisach angielskich, włoskich, francuskich i niemieckich.

TONUS V

1. *do do re si do la* W Liber usualis oznaczona jako *a*. Skryptor AŁs zanotował ją 29 razy, przy czym sporadycznie dopisano znak bemola (prawdopodobnie w okresie późniejszym). Dyferencję rejestrują kodeksy niemieckie i szwajcarskie. Nie ma jej natomiast w rękopisach czeskich. P. Wagner informuje, że zawierały ją także antyfonarze włoskie i francuskie³⁰. Twierdzenie, że tylko manuskrypty niemieckie przekazywały schemat z bemolem nie zgadza się z aktualnym stanem wiedzy, gdyż taką praktykę stosują także skrypcy francuscy³¹, nadto znana jest także rękopisom cysterskim³².

2. *do do re si do la-sol* Oznaczona jako 5g. Znamionuje kodeksy niemieckie. Opinię tę potwierdza Z. Falvy, który stwierdza nadto, że pojawia się także w rękopisach czeskich i węgierskich. Nie znają tej klauzuli kodeksy francuskie, angielskie i włoskie, w których pojawia się jej wersja zmodyfikowana z finalis *do*. AŁs zamieszcza ją 14 krotnie w tym jeden raz w transpozycji.

TONUS VI

1. *la la fa sol-la sol fa* W antyfonarzu rzymskim oznaczona 6F. P. Wagner twierdzi, że była stosowana w rękopisach francuskich i włoskich, natomiast kodeksy niemieckie zamiast przedostatniej nuty (punctum) miały *clivis sol-fa (la la fa sol-la sol-fa fa)*³³. Według Z. Falvy'ego klauzula znana jest kodeksom francuskim, angielskim, włoskim i szwajcarskim. Inną jeszcze wersję przekazują rękopisy czeskie i węgierskie. W AŁs występuje 46 razy w tym 14 w transpozycji. Częste notowanie tej klauzuli w transpozycji o kwintę nie jest zwykłą transpozycją lecz reminiscencją modalności archaicznej³⁴.

³⁰ Tamże s. 140.

³¹ K. Szymonik: *Oficjum rymowane o św. Stanisławie Dies adest celebris i hymn Gaude Mater Polonia w polskich antyfonarzach przedtrydenckich. Studium muzykologiczne*. Niepokalánów 1996, s. 127.

³² M. Huglo: *Les tonaires. Inventaire, analyse, comparaison*. Paris 1971, s. 365.

³³ P. Wagner: *Einführung...*, s. 135.

³⁴ K. Szymonik: *Oficjum rymowane...*, s. 129.

TONUS VII

1. *re re mi re do si-la* Określana jako 7a. W AŁs pojawia się 64 razy w tym jeden raz w wersji transponowanej. Identyčzną postać przekazują rękopisy węgierskie.

2. *re re mi re do si-do* W edycji watykańskiej oznaczona 7c. Rozpowszechniona w kodeksach zachodnio-europejskich. Skryptor AŁs zanotował ją 40rotnie. Nie odnalazł tej formy w kodeksach węgierskich Z. Falvy.

3. *re re mi re do re-do* Terminacja oznaczona jako c² obecna w kodeksach europejskich. W antyfonarzu łaskim występuje zaledwie czterokrotnie.

4. *re re mi re do si-si* W edycjach watykańskich oznaczona jako 7b. Nieobecna w rękopisach węgierskich i czeskich. Z Falvy odnalazł ją w źródłach francuskich, niemieckich i włoskich. Tę opinię potwierdza P. Wagner. Wydaje się, że obie klauzule, oznaczone dziś symbolami 7a i 7b są późnego pochodzenia, ponieważ nie notują ich najstarsze rękopisy. W AŁs 7b pojawia się dwukrotnie.

5. *re re mi re do re* Dyferencję z nutą finalną *re* kopista łaski zanotował pięciokrotnie. Wg. Falvy'ego w identycznej postaci odnotowują klauzulę kodeksy węgierskie, natomiast w formach zmodyfikowanych można ją spotkać w rękopisach niemieckich, francuskich i czeskich. Jeszcze inne wersje rejestrują rękopisy z terenu Włoch, Anglii i Szwajcarii.

TONUS VIII

1. *do do si do la sol* Wersja oznaczona sygłem 8G została w antyfonarzu łaskim zapisana 109 razy, należy więc do najbardziej popularnych zakończeń psalmowych. Z Falvy stwierdził jej obecność w rękopisach angielskich, włoskich, szwajcarskich, czeskich i węgierskich. W formie zaś zmodyfikowanej także w kodeksach niemieckich i francuskich. P. Wagner uważa tę dyferencję za charakterystyczną dla rękopisów włoskich. Aktualne badania wykazują, że pozostawała w praktyce liturgicznej zarówno w tradycji starorzymskiej, jak również francuskiej i niemieckiej.

2. *do do si do la sol-la* Antyfonarz rzymski oznacza ją jako G*. W AŁs pojawia się 4 razy. Wg Z. Falvy'ego terminacja nie występuje w kodeksach włoskich i czeskich, znana jest w rękopisach węgierskich i niemieckich, angielskie i francuskie mają wersję zmodyfikowaną.

3. *do do si do la sol-la-sol* Wersja G¹ zakończona torculus *sol-la-sol* w antyfonarzu łaskim pojawia się 9 krotnie. Tę klauzulę odnotowują rękopisy z terenu Włoch, Szwajcarii, Węgier i Czech. W źródłach niemieckich końcowy torculus poprzedzony jest przez *clivis la-sol*. Brak tego zakończenia w rękopisach Francji i Anglii.

4. *do do la do re do* Klauzula oznaczona w Liber usualis symbolem 8c występuje w AŁs pięciokrotnie. Charakterystyczną jej cechą jest unikanie dźwięku *si*. Obecna w rękopisach całej Europy. Z Falvy nie stwierdził jednak jej obecności w kodeksach czeskich. Źródła niemieckie i włoskie przekazują wersje

zmodyfikowane: w niemieckich nutę finalną poprzedza pes *do-re*, we włoskich występuje z *si*.

5. *do do si do sol-la-sol* Kadencja zakończona torculus, podobna do klauzuli oznaczonej G1. W liturgiku łaskim pojawia się tylko jeden raz w kantyku Magnificat. Jeśli nie mamy tu do czynienia z błędem kopisty stanowi ona zjawisko odosobnione. Brak tej terminacji w kodeksach europejskich, nie notuje jej także skryptor bliźniaczego AGn.

Reasumując, należy stwierdzić, że w antyfonarzu de sanctis z Łasku (z uwzględnieniem kart znajdujących się obecnie w Muzeum Narodowym w Warszawie) odnaleziono w sumie 626 różnic psalmodycznych. Z tej liczby procentowa ilość przypadająca na każdy ton, w zestawieniu z AGn³⁵ przedstawia się następująco:

Tonus	AŁs	AŁs	AGn	AGn
I	119	19%	295	20,7%
II	43	6,8%	87	6,9%
III	50	7,9%	89	7,1%
IV	83	13,2%	195	15,6%
V	45	7,1%	74	5,9%
VI	46	7,3%	89	7,1%
VII	115	18,4%	166	13,2%
VIII	125	19,6%	293	23,3%

Udział poszczególnych tonów w psalmodii AŁs ma więc w zestawieniu z AGn następującą kolejność:

Miejsce	1	2	3	4	5	6	7	8
AŁs	VIII	I	VII	IV	III	VI	V	II
AGn	VIII	I	IV	VII	VI	III	II	V

Powyższe rozważania i zestawienia zdają się potwierdzać wnioski, które dotyczyły pokrewieństwa repertuaru środowiska reprezentowanego przez kodeks z Bambergu. Korzystając z wyników badań Z. Falvy'ego dotyczących zakończeń psalmowych i obszaru ich występowania obserwujemy największy wpływ tradycji niemieckiej i węgierskiej na obszarze średniowiecznej Polski. Niewielkie różnice procentowe pomiędzy antyfonarzami AGn i AŁs w zakresie ilości różnic w poszczególnych tonach psalmowych, wiążą się prawdopodobnie

³⁵ Cz. Grajewski: *Antyfonarz...*, s. 174.

z dużymi ubytkami kart w kodeksie łaskim. W psalmodii oficjum wykonywanego w kościele łaskim, podobnie jak w antyfonarzu gnieźnieńskim, największy udział ma modus *SOL*, następnie *RE* i *Mi*. Modus *Fa* pojawia się sporadycznie.

Uwagi końcowe

Antyfonarz z Biblioteki Kolegiaty w Łasku należy do grupy zabytków rękopiśmiennych, najmniej przebadanych pod względem źródłoznawczo-muzykologicznym. Do tej pory wysiłek badań koncentrował się przede wszystkim na polskich graduałach (przekazujących śpiewy mszalne), które zostały gruntownie w tym zakresie zbadane. Wypracowane na tym gruncie metody przyczyniły się z pewnością do lepszego poznania zawartości antyfonarzy i naukowego ich usystematyzowania. Uświadamiając sobie jednak trudności metodologiczne z tym związane, jak i konieczność pełniejszego zbadania kodeksów zawierających śpiewy brewiarzowe, tymbardziej należy podejmować kolejne przedsięwzięcia, mogące w jeszcze pełniejszym wymiarze rzucić światło na kulturę muzyczną średniowiecznej Polski i jej najszerszy kontekst.

Antiphonaire de Sanctis de la Bibliothèque de la Collégiale à Łask

Résumé

Le thème de l'article est le livre liturgique comprenant les chants des saints, qui se trouve actuellement dans la bibliothèque mentionnée dans le titre. Cet antiphonaire faisait partie de l'ensemble des livres, que le primat Jan Łaski avait commandés en 1520 pour l'église de sa ville natale de Łask. L'histoire ne s'est pas montrée bienveillante pour le livre, car plusieurs cartes ont été découpées et (à part celles qui se trouvent au Musée National à Varsovie) n'ont pas été retrouvées jusqu'à présent. Malgré ces pertes il est possible, à la base des analyses du répertoire, aussi bien des textes que de la psalmodie, d'établir sa parenté avec la tradition liturgico-musicale de Bamberg ainsi qu'avec le répertoire de l'antiphonaire ms 94-97 de la Bibliothèque des Archives Diocésains à Gniezno. Dans le manuscrit écrit dans l'atelier des copistes à Cracovie les mélodies sont écrites dans la notation gothique, caractéristique pour les codes diocésains provenant de cette époque.

Tłum. Alicja Ogrodzińska